
СІМ'Я, РОДИННІСТЬ, СВОЯЦТВО: ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

УДК 347.61/64

Філіппських М. О.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Розглянуто поняття сім'я, родинність, свояцтво, сімейні правовідносини.

Ключові слова: сім'я, шлюб, родинність, родинна лінія, повнорідна родинність, неповнорідна родинність.

Поняття сім'ї вживається в соціологічному та правовому значеннях. Такий поділ обумовлений тим, що регулювання сімейних відносин здійснюється не лише юридичною наукою, а й соціологією, етикою, психологією та ін. Сім'я в соціологічному значенні - це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Хоча сім'я має специфічні біологічні функції відтворення людського роду, вона водночас є формою соціальної спільності людей, характер якої визначається економічним базисом суспільства і змінюється з історичним розвитком людства. Стосовно визначення сім'ї в юридичному значенні, то у новому Сімейному кодексі воно відсутнє, у ст. 3 лише зазначається, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. У ст. 3 СК дається також визначення складу сім'ї, до якої належать особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. У наступних нормах цієї статті розкривається суб'єктний склад сім'ї та визначаються підстави її виникнення. Зазначене визначення не є досить вдалим, адже не розкриває його змісту, ознак, а лише визначає місце сім'ї в суспільстві. В юридичній літературі, у визначеннях, під сім'єю розуміють: 1) союз осіб, пов'язаних шлюбом чи родинністю; 2) союз осіб, заснований на вільному і рівноправному шлюбові, близькій родинності, усиновленні чи іншій формі виховання дитини і який характеризується спільністю життя та інтересів цих осіб, наділених відповідними правами і обов'язками; 3) об'єднання осіб, що

природно формується в реальному житті, ґрунтується на шлюбі, родстві, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами і характеризується спільністю духовного, матеріального життя та інтересів, що забезпечують продовження роду і виховання дітей; 4) цілісне соціальне утворення, що характеризується внутрішньою єдністю і сцеленням частин в єдине ціле; 5) первинний і багатогранний осередок нашого суспільства; 6) активна соціальна група, побудована на шлюбі чи на родинних відносинах.

Отже, в більшості випадків сім'я розглядається як певний союз (утворення) осіб, що пов'язані відносинами шлюбу, родства чи усиновлення.

Сім'я в силу своїх складових частин, наділення моральними та духовними ознаками є складним соціальним явищем. Багатогранність сім'ї виявляється в різному суб'єктному складі кожної сім'ї, в наявності в її членів персоніфікованих з огляду на їх становище в сім'ї прав та обов'язків. Складність цього явища також виявляється в тому, що суб'єктом сімейних правовідносин виступає не сама сім'я як колективне утворення, а кожен член сім'ї окремо.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що сім'я в соціологічному значенні є поняттям ширшим порівняно з юридичним її значенням. Це обумовлено тим, що правові норми регламентують лише окремі, визначені в сімейному законодавстві, питання діяльності сім'ї, її створення і припинення як вже об'єктивно існуючого явища. Тобто правові норми встановлюють юридичні факти, які є підставами для виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Правові норми регламентують не всі аспекти життя та відносин, що складаються в сім'ї, а лише ті, на які держава може впливати шляхом встановлення обов'язкових правил поведінки. Родинність (кровне споріднення) і свояцтво. Родинні зв'язки є однією з підстав виникнення сімейних правовідносин. Тому дослідження змісту цього поняття має важливе значення.

Як уже зазначалося, сімейні правовідносини виникають на підставі кровного споріднення (родинних зв'язків), шлюбу чи усиновлення тоді, коли ці види правовідносин підпадають під сферу дії сімейного права. Тому родинність є підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових

наслідків. У новому Сімейному кодексі України відсутнє визначення кровного споріднення (родинності). В юридичній науці родинність розглядається як родинні зв'язки між людьми, що ґрунтуються на походженні однієї особи від іншої чи кількох осіб від спільного пращура; кровний зв'язок осіб, що походять один від одного чи від спільного пращура.

До осіб, що походять один від одного, належать пращури та їхні нащадки як чоловічої, так і жіночої статі (наприклад, прадід, дід, мати, дочка, онук, правнук та ін.). Крім того, існує також поняття походження осіб від спільного пращура, до яких належать рідні і двоюрідні брати та сестри, дядьки (тітки), племінники (племінниці). Родинна лінія може бути прямою чи боковою та поділяється на висхідну та низхідну. При прямій лінії родинність ґрунтується на походженні однієї особи від другої. За бокової лінії родинність ґрунтується на походженні осіб від спільного пращура.

Розрізняють також повнорідну родинність - наприклад, походження рідних братів, сестер від спільних батька, матері; і неповнорідну родинність - походження рідних братів (сестер) від різних батька чи матері. Неповнорідна родинність також буває єдинокровоною, тобто коли неповнорідні брати та сестри походять від одного батька; єдиноутробною - походження неповнорідних братів та сестер від спільної матері.

У разі, коли в сім'ю входять діти, в яких немає ні спільної матері, ні спільного батька, ці діти називаються зведеними стосовно один одного (зведені брати, сестри). Такі випадки мають місце, коли, перебуваючи у другому шлюбі, жінка має від першого шлюбу дочку (сина), і її другий чоловік має сина (дочку) від першого шлюбу. У такій ситуації у кожного з дітей є рідний батько (чи мати) і мачуха (вітчим). Такі зв'язки між зведеними братами і/та сестрами називають свояцтвом. Але такими зв'язками свояцтво не вичерпується. Свояцтво - це відносини між родичем одного з подружжя і другим з подружжя, а також між родичами кожного з подружжя. Свояцтво поділяється на дві категорії: до першої належать відносини, що складаються між чоловіком (зятєм) і тещею, дружиною і свекрухою, між вітчимом і пасинком (мачухою і падчеркою) та ін.; до другої - відносини, що складаються між братом жінки і братом чоловіка, матір'ю

дружини і матір'ю чоловіка та ін. Тобто свояцтво не ґрунтується ані на походженні, ані на кровному спорідненні.

Підставою для виникнення відносин свояцтва є укладення шлюбу. Підставою для їх припинення - розірвання шлюбу. Виняток з цього правила - продовження відносин свояцтва після смерті одного з подружжя або розірвання шлюбу, в якому залишилась дитина (діти). Такий висновок випливає з норм ст. 141 СК, відповідно до якого "розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини", а також ст. 268, відповідно до якої мачуха та вітчим зобов'язані утримувати малолітніх неповнолітніх падчерку, пасинка, які з ними проживають, якщо вони в змозі надавати матеріальну допомогу. Відповідно лише ці два випадки породжують юридичні наслідки в сімейному законодавстві. В усіх інших випадках свояцтво не підпадає під дію сімейно-правових норм.

Для родства (кровного споріднення) характерним є також поняття ступеня родства, яке визначає близькість кровного споріднення. Тобто ступінь кровного споріднення - це кількість народжень, що пов'язують між собою двох осіб, які перебувають у родинних зв'язках. При цьому народження нащадка не враховується. Наприклад, мати і дочка знаходяться у першому ступені родства, бабуся і онук - у другому. Рідні брати і сестри - у другому, бо для виникнення між ними родинних зв'язків необхідно два народження - брата і сестри. Близькими родичами є родичі по прямій лінії кровного споріднення, а також рідні брати і сестри по боковій лінії родства. Юридичного значення кровне споріднення набуває лише у випадках, прямо передбачених законом. Так, встановлення родинних зв'язків між дитиною і батьками здійснюється шляхом вчинення про це запису в свідоцтво про народження дитини.

Наявність родинних зв'язків прямої лінії споріднення є підставою для неможливості перебування цих осіб у шлюбі між собою відповідно до ст. 26 СК.

Трудовим законодавством також встановлена норма про наділення власника правом запроваджувати обмеження щодо спільної роботи на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації осіб, які є близькими родичами чи свояками, якщо у зв'язку з виконанням трудових обов'язків вони безпосередньо

підпорядковані або підконтрольні один одному (ст. 25-1 Кодексу законів про працю України).

Література:

1. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / *За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової.* - К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. - 736 с.

2. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / *За заг. ред. Я. М. Шевченко.* - Вид. 2-ге, доп. і перероб. - К.: Ін Юре, 2006. - Т. 1.-696с.

3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / *За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової.* - К.: Юрінком-Інтер, 2004.

4. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. / *За ред. Р.Б.Шишка, В.А. Кройтор.* - Х.: Еспада, 2004.

5. Цивільне право України: Підручник / *За заг. ред. В.І. Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої та В.Л. Яроцького* - К.: Юрінком Інтер, 2004.

Filippskyh M. O. The Family, Gentility, Svoyatstvo: Concepts and Legal Significance

The concept Sim'ya, gentility, svoyatstvo, family relationship.

Key words: *Family, Marriage, gentility, family line, full a gentility, nepovnoridna gentility.*